

Paerewa Paetae

Aronga	Pūtaiao 3.2		
Ingoa	Te arotake ki tā te Māori titiro i te raweke ira		
Kaupae	3	Whiwhinga	4 Aromatawai Ā-roto
Marau akoranga	Te Marautanga o Aotearoa		
Kokonga akoranga	Pūtaiao		
Mana rēhita	Kua rēhitatia	Te rā i mana ai	17 Whiringa-ā-rangi 2016
Te rā e arotakengia ai	31 Hakihea 2019	Te rā i puta ai	17 Whiringa-ā-rangi 2016

Te Hononga ki te Marautanga

I ahu mai tēnei paerewa paetae i te Taumata 8 o *Te Marautanga o Aotearoa*, i whakaputaina e Te Pou Taki Kōrero i te tau 2008.

Whāinga Paetae

Te Rauropi

- 2 *Ka mārama ki te raweke ā-pūtaiao i te whakawhitinga mōhiohio ā-ira, ā, ka hanga whakatau mutunga mārama tonu mō ngā pānga pāpori, matatika, koiora hoki e pā ana ki tēnei mahi.*

Ngā Tautake Pūtaiao me ngā Kōrero o Mua

- 1 *Ka ako i ngā huatau matua me ngā kōrero o mua o te pūtaiao, me ngā wāhi i roto i ngā pou pūtaiao. Ka ako haere e pā ana ki ngā huringa tautake o te pūtaiao e tupu haere ana.*
- 2 *Ka mārama haere ki ngā huatau o te tautake o te mātauranga, kia kite ai i ngā uara taketake o te pūtaiao, he rerekē i ērā o te tangata whenua. Ka mārama haere ki ngā tikanga whakahaere o te mātauranga pūtaiao, me te ako i ngā kōrero mō ētahi tauira whakapai, whakakino rānei. Ka tirohia ētahi take porihanga o ēnei rā e pā ana ki ngā matatika pūtaiao, me pēhea hoki e uruparehia ai.*

E hono ana ki te Papa Whakaako mō te Pūtaiao kei te pae tukutuku nei:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Te Hononga ki ngā Tikanga Aromatawai

Arā ngā Tikanga Aromatawai mō tēnei paerewa paetae, kei te:

<http://tmoa.tki.org.nz/Te-Marautanga-o-Aotearoa/Taumata-Matauranga-a-Motu-Ka-Taea>

Paerewa Paetae

<p>Paetae Te arotake ki tā te Māori titiro i te raweke ira.</p>	<p>Hei tohu i te paetae:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka whakamārama i ngā huatau koiora e hāngai ana ki ētahi tikanga raweke ira. • Ka arotake i aua tikanga raweke ira ki tā te Māori titiro me te whakaahua i tētahi urupare ki aua tikanga.
<p>Kaiaka He kaiaka te arotake ki tā te Māori titiro i te raweke ira.</p>	<p>Hei tohu i te kaiaka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka whakahiato kōrero mō ētahi tikanga raweke ira ki tā te Māori titiro.
<p>Kairangi He kairangi te arotake ki tā te Māori titiro i te raweke ira.</p>	<p>Hei tohu i te kairangi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka whakaputa whakataua mō ētahi tikanga raweke ki tā te Māori titiro.

Kōrero Āpiti

1 E whai ake nei ngā whakamārama o ngā tino kupu, kīanga rānei:

<p>arotake</p>	<p>He kōrero mō ngā pānga, arā, mō ngā pai, mō ngā kino o tētahi kaupapa, mātauranga rānei. Ko te āhua o te arotake ka kawea i runga i te āhua o te titiro a te tangata, arā, ana whakapono, ana mātāpono, me tana titiro ki tana ao.</p>
<p>tikanga raweke ira</p>	<p>Ko ngā mahi a te tangata hei rāwekeweke i te ira, tae atu hoki ki ngā huatau pūtaiao/koiora me ngā hangarau e hāngai ana.</p> <p>Me hāngai anō tētahi o ngā tikanga raweke ira ki te tinana tangata. Mā te ākongā/kaiako tērā atu tikanga e tohu ahakoa hāngai ki te:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tinana tangata • huawhenua, huarākau • ahuwahenua, mahi pāmu • mahi rongoā, whakatupu kiko, whēkau rānei • whakarauora i tētahi momo kua korehāhā • aha atu.
<p>ngā huatau koiora</p>	<p>Hei tauira:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ko ngā tikanga tautohu, tapatapahi, tāruarua, whakauru i te ira • ko ngā tikanga whakahaere i ngā momo hou, pērā i te rāhui, i te whakamātautau.

ki tā te Māori titiro	Ngā mātāpono (iho matua) e noho nei hei tūāpapa mō ngā whakaaro me ngā whakapono o te Māori, pērā i te: <ul style="list-style-type: none"> • mana whenua, mana tangata hoki • tapu me te noa • mauri • whakapapa. Tērā pea kua waiho te rerekē o te titiro hei take taukumekume i waenganui i te Māori me t/ētahi atu.
urupare	Ko ngā mahi/hinonga a tētahi rōpū hei tohe, hei whakahē, hei tautoko, hei whakaū rānei i tētahi take. Ko aua rōpū he iwi rānei, he kāwanatanga rānei, he hāhi rānei, he pakihī rānei, he aha ake rānei.
whakahiato kōrero	Ka kōtuitui i ētahi kōrero, i ētahi whakaaro, i ētahi ariā kia mārama ai ngā tītahatahatanga katoa o te take/kaupapa i te hātepe o ngā kōrero, ahakoa ngā tirohanga me ngā huatau maha e whai pānga ana.
whakaputa whakatau	He parahau whakaaro kia mārama ai, kia tautika ai, kia whai niho/kiko (whai take) ai hoki. Ka kōrerohia pea ngā āhukatanga e rehurehu ana, arā, ngā tūāhukatanga e kore nei e ea i te mātauranga pūtaiao.

2 Koia pea ko ētahi horopaki:

- Te whakaputa rongoā, pērā i te taiaki huka
- Te whakaputa momo hou
- Te rawekeweke i ngā ira o ngā uri, arā, kia tāne ai, kia wahine ai, kia hautupua ai, kia atamai ai rānei
- Ngā hua kino o te raweke ira
- Te whakarauora i ētahi momo kua korehāhā, kua mate ā-moa
- Te raweke ira: ka mōnenehu rānei ngā iho matua (mātāpono) me ngā tikanga Māori?
- Te pānga o te raweke ira ki ngā mate māori/Māori.

Kuputaka:

rauopi māori

natural organisms (non GMO)

taiaki huka

insulin

tikanga raweke ira

genetic manipulation techniques

Tātari Kounga

- 1 Me mātua whakamana ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi e te Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa ka rēhita ai i ngā hua ka puta mai i ngā aromatawai ki ngā paerewa paetae.
- 2 Ko ngā Kaituku Akoranga me ngā Whakahaere Whakangungu Ahumahi kua mana, ā, e aromatawai ana i ā rātou hōtaka ki ngā paerewa paetae, me uru rātou ki ngā pūnaha whakaōrite e tika ana mō aua paerewa paetae.

Ko te tohutoro ki te Mahere Whakamana, Whakaōritenga hoki

0233